

**ALİ MƏKTƏB HƏYATI
ВУЗОВСКАЯ ЖИЗНЬ
UNIVERSITY LIFE**

UOT 378.

Rəhimə Rəhim qızı Kuhi
Bakı Dövlət Universitetinin
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı
<https://orcid.org/0009-0009-6835-0908>
E-mail: rehime.kuhi.95@gmail.com
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(1\).59-62](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(1).59-62)

**ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ TƏDRISIN TƏŞKİLİNDƏ MİLLİ-MƏNƏVİ
DƏYƏRLƏRDƏN İSTİFADƏ**

Рахима Рахим гызы Кухи
докторант по программе доктора философии
Бакинского Государственного Университета

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНО- ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ПРИ
ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

Rahima Rahim Kuhi
doctorial student in the program of philosophy at Baku State University

**USE OF NATIONAL AND SPIRITUAL VALUES IN THE ORGANIZATION
OF EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Xülasə. Bu məqalə ali təhsil müəssisələrində tədris çərçivəsində milli mənəvi dəyərlərin integrasiyasını araşdırır. Bu dəyərlərin tələbələrin xarakterinin formalaşmasında və etik davranışın təşviqindəki əhəmiyyətini vurğulayır. Araşdırma, universitetlərin mədəni və mənəvi prinsipləri kurikulumlarına daxil etmək üçün istifadə etdiyi müxtəlif metodologiyaları önə çıxarır. Müxtəlif təhsil müəssisələrində milli dəyərlərə əsaslanan uğurlu proqramların nümunələri araşdırılır. Həmçinin, məqalə bu integrasiyanın faydalarını, məsələn, tələbələr arasında sosial məsuliyyətin və icma ilə əlaqənin artırılmasını qeyd edir. Müəllimlərin ənənəvi akademik fənlərlə mənəvi təhsili tarazlamaqda qarşılaşdığı çətinliklər də müzakirə olunur. Milli dəyərləri daha yaxşı əks etdirən materialları təkmilləşdirmək üçün təkliflər irəli sürülür. Bu prosesdə müəllimlərin təliminin vacib rolu vurğulanır ki, müəllimlər bu prinsipləri effektiv şəkildə öyrətmək üçün lazımi səviyyədə hazırlansın. Nəticə etibarilə, məqalə tələbələrdə həm intellekti, həm də mənəvi xarakteri inkişaf etdirən bir bütöv təhsil yanaşmasını müdafiə edir. Ümumilikdə, ali təhsildə milli mənəvi dəyərlərin aşılmasının məsuliyyətli və vicdanlı vətəndaşların inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verdiyini vurğulayır.

Açar sözlər; *milli-mənəvi dəyər, integrasiya, ali təhsil, gənc nəsil*

Аннотация. Эта статья исследует интеграцию национальных духовных ценностей в рамках обучения в высших учебных заведениях. Подчеркивается важность этих ценностей в формировании характера студентов и содействии этическому поведению. Исследование выделяет различные методологии, используемые университетами для включения культурных и духовных принципов в учебные программы. Рассматриваются примеры успешных программ на основе национальных ценностей в различных учебных заведениях. Также статья отмечает преимущества этой интеграции, такие как повышение социальной ответственности среди студентов и связь с сообществом. Обсуждаются трудности, с которыми сталкиваются преподаватели в балансировании морального воспитания с традиционными академическими дисциплинами. Выдвигаются предложения по улучшению учебного плана, более точно отражающего национальные ценности. Подчеркивается

важная роль подготовки преподавателей, чтобы они могли эффективно обучать этим принципам. В итоге, статья защищает целостный образовательный подход, развивающий как интеллект, так и моральный характер студентов. В общем, утверждается, что внедрение национальных духовных ценностей в высшее образование существенно способствует развитию ответственных и добросовестных граждан.

Ключевые слова: национальная духовная ценность, интеграция, высшее образование, молодое поколение

Abstract. This article explores the integration of national moral values within the framework of teaching at higher education institutions. It underscores the significance of these values in shaping students' character and fostering ethical behavior. The study highlights various methodologies employed by universities to incorporate cultural and moral principles into their curricula. Case studies from diverse institutions that have successfully implemented programs centered on national values are examined. Additionally, the article delineates the benefits of such integration, including the enhancement of social responsibility and community engagement among students. It also addresses the challenges faced by educators in balancing traditional academic subjects with moral education. Recommendations for refining the curriculum to better reflect national values are offered. The article emphasizes the crucial role of faculty training in this process, ensuring educators are adequately prepared to impart these principles effectively. In conclusion, it advocates for a holistic educational approach that nurtures both intellectual and moral character in students. Overall, it posits that the instillation of national moral values in higher education contributes significantly to the development of responsible and conscientious citizens.

Keywords. National spiritual value, integration, higher education, young generation

“Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizə sadıq, bu dəyərləri qoruyub saxlayırıq, ənənələri yaşadıq və bizim gücümüz də bundadır”

İlham Əliyev

Milli mənəvi dəyərlər, bir toplumun mədəniyyətini, ənənələrini və sosial davranışlarını formalaşdıran əsas prinsiplərdir. Bu dəyərlərin tanınması və qorunması, gənc nəslin milli kimliyinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Milli-mənəvi dəyərlərimiz o qədər zəngindir ki, onları saymaqla bitməz. Təsədüfi deyil ki, ulu öndərimiz hakimiyyətə gəldiyi zaman ilk gördüyü tədbirlərdən biri məhz ölkənin mədəni irsini yenidən həyata qaytarmaq, ölkəmizin milli dəyərlərini dünya səviyyəsində tanıtmək oldu. Görülən bir çox tədbirlər sayəsində Azərbaycan milli-mədəni dəyərləri YUNESKO mədəni irsində öz yerini tapdı. Dövlət başçısı hər zaman milli-mənəvi dəyərlərin davam və inkişaf etdirilməsini və gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlərə sadıq ruhda böyüməsinin əhəmiyyətini vurğulamışdır. Onun qeyd etdiyi kimi, "bu dəyərlər- ... nəsildən-nəslə keçməli və davam etməlidir... gələcəyimiz, gələcək inkişaf üçüm milli dəyərlər daim diqqət mərkəzində olmalıdır, qorunmalıdır. Gənc nəsil milli dəyərlər əsasında tərbiyə edilməlidir..." Qloballaşan mühitdə hər bir xalqın global proseslərə verdiyi töhfə və əldə etdiyi dəyərlər, o xalqın inkişaf dinamikaları ilə bağlı olaraq, elm, təhsil və milli-mənəvi dəyərlər sis-

teminin göstəriciləri vasitəsilə qiymətləndirilir. Heydər Əliyev, dövlət quruculuğu sahəsində etnik xalqların milli və dini kimliklərinin, eləcə də milli-mənəvi dəyərlərin önəmini daim vurğulayırdı. O, bu məsələlərdə qətiyyətini nümayiş etdirərək, "Ümumbəşəri dəyərlərlə milli-mənəvi dəyərlərin birliyi, sintezi bizim milli ideologiyamızın bu günü və gələcəyidir" fikrini irəli sürmüşdür. Bu yanaşma, Azərbaycanda bəşəriliklə millilik arasında yeni bir inkişaf problematikasını ortaya qoymuşdur.

Azərbaycançılıq ideologiyasının yükü, milli-mənəvi dəyərlərə dəyər verən savadlı gənclərin üzərinə düşür. Ulu öndər qeyd edirdi ki, "Cəmiyyətin gələcək inkişafı, gənclərimizə nəyi və necə öyrətməyimizdən asılıdır... Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz, tarixi köklərimiz, dilimiz və dinimiz – bunların hamısı milli ideologiyamızın mühüm tərkib hissələridir". Bu sözləri ilə o, milli ideologiyanın sağlam inkişafının gənclərin düzgün yönləndirilməsinə bağlı olduğunu vurğulamışdır.

Bu kontekstdə, gənclərin milli kimliyini, dəyərlərini və mədəniyyətini mənimsəmələri, onların gələcəkdə cəmiyyətin inkişafına olan töhfələrini artıracaq.

Bunun üçün gənclər arasında milli-mənəvi dəyərlərin qorunması istiqamətində işlər görülür, onlarda vətənpərvərlik və vətəndaşlıq hissləri gücləndirilir. Xüsusən, bu istiqamətdə təhsil prosesinin keyfiyyətinin artırılması, elmi-nəzəri və metodiki tövsiyələrin işlənib hazırlanmasında, normativ-hüquqi bazanın yaradılmasında ciddi çalışmalar aparılmaqdadır. Bəs nədir milli-mənəvi dəyər? bu dəyərlər yetişməkdə olan gənc nəsə necə təsir edir?

Milli-mənəvi dəyər dedikdə bir sıra məqamlara toxuna bilərik;

- Ailə dəyərləri, Azərbaycan mədəniyyətinin mərkəzindədir. Ailə, birliyin və sevginin simvoludur. Valideynlərə hörmət, böyüklərə ehtiram, uşaqlara qayğı göstərmək, milli dəyərlərimizin əsasını təşkil edir. Ailə, cəmiyyətin təməl daşdır və nəsillər arasında bağlılığı gücləndirir. Uşaqlar, ailə mühitində milli mənəvi dəyərləri öyrənir, bu da onların gələcəkdə bu dəyərləri yaşatmalarına imkan tanıyır. Ailənin əhəmiyyəti, yalnız fərdi səviyyədə deyil, eyni zamanda cəmiyyətin sağlamlığı üçün də vacibdir. Ailə mühitində öyrənilən dəyərlər, insanların bir-birinə olan münasibətini formalaşdırır. Ailənin içindəki sevgi, etibar və dəstək, gənc nəsillərin düzgün inkişaf etməsinə kömək edir.

- Qonaqpərvərlik, Azərbaycan xalqının mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsidir. Qonaq qəbul etmək, ona hörmətlə yanaşmaq, dostluq və paylaşma mədəniyyətini inkişaf etdirir. Qonaqpərvərlik, yalnız maddi sərvətləri bölüşmək deyil, həm də ruhani sərvətlərin paylaşılması deməkdir. İnsanların bir-birinə yaxınlaşmasına, müxtəlif mədəniyyətlərin tanınmasına səbəb olur. Bu dəyər, millətin birliyini və həmrəyliyini gücləndirir. Qonaqpərvərlik ənənələri, müxtəlif bayramlarda və tədbirlərdə özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Hər il keçirilən Novruz bayramı, qonaqpərvərliyin gözəl bir nümunəsidir. Bu bayramda insanlar bir araya gəlir, bir-birinə hədiyyələr verir və birlikdə bayram şənlikləri təşkil edirlər.

- Milli musiqi və ədəbiyyat, bizim mənəvi irsimizin vacib komponentləridir. Şairlərimizin, yazıçılarımızın, musiqiçilərimizin yaradıcılığı, dərin hissləri, sosial problemləri və milli ruhu əks etdirir. Muğam, aşiq musiqisi və müasir musiqi janrları, mədəniyyətimizin müxtəlifliyini və zənginliyini nümayiş etdirir. Musiqi, yalnız bir əyləncə növü deyil, eyni zamanda insanların

emosiyalarını ifadə etməyə imkan verən bir vasitədir. Ədəbiyyat isə düşüncələrin, duyğuların və ideyaların paylaşılması üçün bir platformadır. Həmçinin, xalq nağılları, əfsanələr və dastanlar, milli mənəvi dəyərlərin və mədəni irsin ötürülməsində mühüm rol oynayır.

- Tarixə və mədəniyyətə olan sevgi, milli mənəvi dəyərlərin qorunmasına və gələcək nəsillərə ötürülməsinə kömək edir. Tarixi abidələr, mədəniyyət mərkəzləri, qədim ənənələr, bu dəyərlərin canlı şahididir. Onları qorumaq və gələcəkdə də yaşatmaq, milli kimliyimizi gücləndirir. Tarixi irsimizin qorunması, gələcək nəsillərin öz köklərini bilməsi üçün vacibdir. Hər bir gənc, öz tarixini, mədəniyyətini tanıdıqca, daha güclü bir milli kimlik hissi inkişaf etdirir. Bu da, xalqın birliyini və həmrəyliyini artırır.

- Milli dəyərlərdən danışarkən dini baxışları diqqətdən kənar saxlamaq olmaz. Dini dəyərlər, milli mənəvi irsimizin ayrılmaz bir hissəsidir. İslam mədəniyyəti, xalqımızın gündəlik həyatında, adət-ənənələrində və münasibətlərində özünü göstərir. Dini bayramlar, insanları bir araya gətirir, birlik və həmrəyliyi gücləndirir. İman, ibadət və dini qaydalara riayət, insanların mənəvi dünyasını zənginləşdirir.

Ali məktəblərdə milli və mənəvi dəyərlərdən istifadə etməyin bir neçə yolu vardır ki, bunlar tələbələrin xarakterinin formalaşmasına və sosial məsuliyyət anlayışının inkişafına müsbət təsir göstərə bilər.

Kurikulumun inkişafı, milli və mənəvi dəyərlərin ali təhsildə sistemə şəkildə əks etdirilməsi baxımından vacibdir. Bu məqsədlə, müvafiq fənlərin və kursların əlavə edilməsi, məsələn, etik davranış, milli tarix, mədəniyyət, və sosial məsuliyyətlə bağlı dərslər, tələbələrin bu dəyərləri daha dərindən anlamalarına kömək edir. Bu cür dərslərdə real həyat situasiyalarından istifadə edərək, tələbələrin dəyərləri tətbiq etməsi təşviq olunur.

Tədris metodları da milli və mənəvi dəyərlərin inteqrasiyasında mühüm rol oynayır. İş-tirakçı tədris metodları, müzakirələr və qrup işləri vasitəsilə tələbələrin milli dəyərləri müzakirə etməsi və tətbiq etməsi təşviq edilə bilər. Bu, tələbələr arasında dialoq və fikir mübadiləsini artıraraq, onların bir-birindən öyrənməsinə imkan tanıyır.

İctimai layihələr də milli və mənəvi dəyərlərin təbliğində əhəmiyyətli rol oynayır. Tələbə-

lərin yerli icmalarda sosial məsuliyyət layihələrində iştirak etməsi, milli dəyərlərin praktikada tətbiqini təmin edir. Məsələn, könüllü fəaliyyətlər, ekoloji təşəbbüslər və sosial xidmət proqramları tələbələrə icma ilə əlaqə yaratmağa və onların sosial məsuliyyət anlayışını inkişaf etdirməyə kömək edir.

Təlimat və seminarlar vasitəsilə müəllimlər və ekspertlər milli və mənəvi dəyərlər haqqında məlumat verə bilər. Bu cür tədbirlər, tələbələrin bu dəyərləri anlamaq və mənimsəmək üçün nəzəri biliklər əldə etmələrinə şərait yaradır. Həmçinin, təlimlərdə əxlaq, ədalət, insan hüquqları və cəmiyyətə xidmət prinsipləri kimi mövzulara da yer verilə bilər.

Mədəni tədbirlər, məsələn, milli bayramlar, festivallar və mədəniyyət gecələri, tələbələrin milli kimliklərini daha yaxşı anlamalarına və öz mədəni irslərinə bağlılıqlarını artırmağa kömək edir. Bu cür tədbirlərdə iştirak, tələbələr arasında dostluq və həmrəylik hisslərini gücləndirir.

Nəhayət, mentorluq proqramları yaradaraq tələbələrə milli və mənəvi dəyərlərin əhəmiyyətini aşıl原因an rollar verilə bilər. Tələbələrə mentorluq edən müəllimlər və ya daha təcrübəli tələbələr, bu dəyərləri praktikada necə tətbiq edəcəyini nümayiş etdirə bilər. Bu, gənc nəslin liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün də əhəmiyyətlidir.

Bütün bu yanaşmalar, tələbələrin xarakterini formalaşdırmağa, onların mənəvi inkişafına kömək etməyə və gələcəkdə daha məsuliyyətli və vicdanlı vətəndaşlar olmalarına şərait yaradır. Ali təhsil müəssisələri, milli və mənəvi dəyərləri müasir dünyada aktuallaşdıraraq, gənc nəslin sosial və mədəni inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verir. Milli mənəvi dəyərlərimiz yalnız bizim üçün deyil, eyni zamanda gələcək nəsillər üçün də əhəmiyyətlidir. Bu dəyərlərin qorunması və inkişaf etdirilməsi, xalqımızın kimliyini və mədəniyyətini əbədi yaşatmaq üçün vacibdir. Biz, milli dəyərlərimizi yaşatmaqla, həm öz mədəni irsimizi qoruyuruq, həm də dün-

ya ilə daha geniş bir əlaqə yaradırıq. Milli mənəvi dəyərlərimiz, bizi bir araya gətirən, milli birliyin və həmrəyliyin əsasını təşkil edən dəyərlərdir. Onları yaşatmaq, qorumaq və gələcək nəsillərə ötürmək, hər birimizin vətəndaşlıq borcudur. Bu yolla, milli irsimizi əbədi olaraq yaşadaraq, öz gələcəyimizi daha parlaq edə bilərik.

Problemin aktuallığı. Ali məktəblərdə tədrisin təşkilində milli-mənəvi dəyərlərin istifadəsi, müasir cəmiyyətin dinamik inkişafı kontekstində xüsusilə aktualdır. Cəmiyyətin sürətli qlobalizasiyası və mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsiri şəraitində, gənclərin milli kimliklərini qorumaq və inkişaf etdirmək vacibdir. Bu dəyərlər, tələbələrin psixoloji və emosional sağlamlığına müsbət təsir göstərərək, onları milli irsə, adət-ənənələrə, və tarixi köklərə bağlayır. Gənc nəsil öz dəyərlərini və mədəniyyətini tanımaqla yanaşı, dünyagörüşünü genişləndirərək, müasir çağırışlara daha hazırlıqlı olurlar.

Problemin yeniliyi. Milli-mənəvi dəyərlərin tədris prosesinə inteqrasiyası, yeni pedaqoji metodların və innovativ yanaşmaların tətbiqini tələb edir. Məsələn, interaktiv dərslər, layihə əsaslı öyrənmə, və mədəni mübadilə proqramları vasitəsilə tələbələrə bu dəyərləri öyrətmək mümkündür. Eyni zamanda, müasir texnologiyalardan, o cümlədən, onlayn platformalardan istifadə edərək, milli dəyərlərin qlobal kontekstdə tanıtılması, gənclərin tədqiqat və innovasiyaya marağını artırır. Bu yanaşma, tələbələrə milli-mənəvi dəyərləri daha yaxşı başa düşmək və praktikada tətbiq etmək imkanı verir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Milli-mənəvi dəyərlərin ali məktəblərdə tədris proqramlarına inteqrasiya edilməsi, gənclərin etik və estetik anlayışlarını formalaşdırmaqla yanaşı, sosial məsuliyyət hissini də artırır. Tələbələr bu dəyərləri gündəlik həyatlarında tətbiq etməklə, daha müsbət və sağlam cəmiyyətin formalaşmasına töhfə verə bilərlər. Eyni zamanda, bu yanaşma, tələbələrin milli birlik və həmrəylik hissini gücləndirir, onları sosial mühitdə daha aktiv iştirak etməyə təşviq edir. Nəticədə, cəmiyyətin inkişafında dayanıqlılığını təmin edir, müasir dövrdə etik və sosial ədalət anlayışlarının güclənməsinə imkan yaradır.

Ədəbiyyat:

1. Xəlilov, T.F., Məlikov.N.S. Ali məktəblərdə mühazirə və seminar məşğələlərinin təşkili və keçirilməsi yolları. Metodik vəsait. -Naxçıvan, 2022. -128s.
2. Qeybullayev, Q.R. Ali məktəblərdə təlim və tədrisin keyfiyyətinə nəzarət sisteminin əsasları. -Bakı, 1999. -121s.
3. Əliyev, P.B. Gənclərin milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyəsi. -Bakı, 2006. -135s.
4. Sadıqov, F.B.,Əhmədov, F.A. Ədəb-ərkan dünyamız və ya hamıya lazım olan kitab. -Bakı, 2000. -180 s.
5. Нездемковская, Г. Этнопедагогика. -Москва: Альма Матер, Академический Проект, -2011. -225 с.

Redaksiyaya daxil olub: 31.01.2025